ח: אלו הן הגולין — פרק שני — מכות

טמא יהיה מכל מקום. קשה ליתתוק מאשר ומיהיה[ז] ויש לומר דאשר אורחיה דקרא הוא: [ח] **דלמא** חרישת העומר דמצוה **ואמר רחמנא תשבות**. קלת קשה ליתתוק מייה דתשבות ומהיכי תיתי לן דהא למישרי מלרכין קרא וי"ל דהא לא חייש רק לסתור דרשא דאשמעינן מה חריש רשות ומעתה נאמר דאתא לדרשא אחרינא: **אינו** צ"ל חריש וקציר של שביעית כו'. תימה דבשלמא קליר כתיב בהאי עניינא את ספיח קלירך לא תקצור אבל חרישה לא כתיב כלל התם וכ"ת דילפינן מקראי דכתיבי כל שאר עבודות קרקע הא איכא מ"ד פ"ק דמו"ק (דף ג:) דדוקא אהנך דכתיבי בהדיא מיתייב אבל איך לא וחרישה גופה ממעט התם מדקאמר החורש בשביעית אינו לוקה (ד) וי"ל דכיון דקסבר דקליר אתי לתוספת חריש נמי אתא לתוספת:

והא אמרת יצא האב המכה בנו. קשה (ה) [לר"י[ט]] דהיינו דוקא כשמייסרו ומכהו בתוכחתו אבל אם הלך ביער והורגו בשוגג למה לא יגלה וי"ל דמשמע ליה דמיירי בכל ענין אף אם מכהו לייסרו דאם לא כן אמאי נקט טפי בן מאבדם אחר: אלמא

א) טמא יהיה מ"מ ההוא מיבעי ליה [ט] לכדתניא טמא יהיה א לרבות טבול יום טומאתו בו ב לרבות מחוסר כיפורים א"ל אנא מעוד (טומאתו[ט]) קא אמינא איכא דמתני לה אהא ב) בחריש ובקציר תשבות [י] ר"ע אומר אינו צ"ל חריש של שביעית וקציר של שביעית שהרי כבר נאמר [יא] שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור אלא אפילו חריש של ערב שביעית שנכנס לשביעית וקציר של שביעית שיצא למוצאי שביעית רבי ישמעאל אומר מה חריש רשות אף קציר רשות [יב] יצא קציר העומר שהוא מצוה א"ל ההוא מרבנן לרבא ממאי דחרישה דרשות דלמא חרישת עומר דמצוה ואפ"ה אמר רחמנא תשבות א"ל כיון דאם מצא חרוש אינו חורש לאו מצוה איתיביה רבינא לרבא יצא האב המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו ושליח ב"ד ואמאי לימא כיון דאילו גמיר לאו מצוה השתא נמי לאו מצוה התם אע"ג דגמיר נמי מצוה קא עביד דכתיב [יג] יסר בנך ויניחך [יד] הדר אמר רבא לאו מילתא היא דאמרי (ט) קצירה דומיא דחרישה מה חרישה מצא חרוש אינו חורש אף קצירה נמי (מצא קצור אינו קוצר[טו]) ואי ס"ד מצוה מצא קצור אינו קוצר מצוה לקצור ולהביא: **מתני'** [טז] האב גולה על ידי הבן והבן גולה ע"י האב [יז] הכל גולין על ידי ישראל וישראל גולין על ידיהן חוץ מגר[יח] תושב [יט] וגר תושב [א] אינו גולה אלא על ידי גר תושב: **גמ'** האב גולה ע"י הבן והאמרת יצא האב המכה את בנו דגמיר והאמרת אע"ג דגמיר מצוה קעביד בשוליא דנגרי שוליא דנגרי חיותא היא דלמדיה [כ] דגמיר אומנותא אחריתי: והבן גולה ע"י האב כו': ורמינהי [כא] מכה נפש פרט למכה אביו אמר רב כהנא לא קשיא הא ר"ש והא רבנן [כב] לר"ש דאמר חנק חמור מסייף שגגת סייף ניתנה לכפרה שגגת חנק לא ניתנה לכפרה לרבנן דאמרי סייף חמור מחנק הורג אביו [בשוגג[כג]] שגגת סייף הוא ושגגת סייף ניתנה לכפרה רבא אמר [כד] פרט לעושה חבורה באביו בשוגג ס"ד אמינא כיון דבמזיד בר קטלא הוא בשוגג נמי ליגלי קמ"ל: הכל גולין על ידי ישראל לאיתויי מאי לאיתויי עבד וכותי תנינא להא דת"ר [כה] עבד וכותי גולה ולוקה ע"י ישראל וישראל גולה ולוקה ע"י כותי ועבד בשלמא עבד וכותי גולה ע"י ישראל ולוקה גולה דקטליה ולוקה דלטייה אלא ישראל גולה ולוקה ע"י כותי בשלמא גולה דקטליה אלא לוקה אמאי דלטייה [כו] ונשיא בעמך לא תאור [כז] בעושה מעשה עמך אלא אמר רב אחא בר יעקב כגון שהעיד בו והוזם דכוותיה גבי עבד שהעיד בו והוזם עבד בר עדות הוא אלא אמר רב אחא בריה דרב איקא הכא במאי עסקינן [כח] כגון שהכהו הכאה שאין

אשה כדכתיב[ט] וקחו לבניכם נשים כך חייב ללמדו אומנות: מכה נפש. גבי הורג בשגגה כתיב לגוס שמה מכה נפש בשגגה: **פרט למכה אביו**. שלא חייב גלות אלא למי שהכאתו תלויה בנפש שאינו חייב עליו אלא אם כן הרגו יצא מכה אביו שהוא חייב עליו מיתה בחבורה בעלמא וקא ס"ד דממעט ליה מגלות אפילו הרגו: לרבן שמעון דאמר. בסנהדרין בפ' ד' מיתות (דף מט:) חנק חמור מסייף ולדידיה ההורג את אביו בחנק דתנן (שם דף פא.) מי שנתחייב ג' מיתות ב"ד נידון בחמורה וההורג אביו חייב שתי מיתות שהעושה חבורה באביו מן הנחנקין הן[ל] והמכה נפש מן הנהרגין וכאן יש חבורת אביו ולדידיה ולר"ש דאמר חנק חמור אם היה זה מזיד היה בחנק ועכשיו שהוא שוגג לא נתנה שגגתו לכפרה בגלות אם נתנה תורה כפרה לשגגת סייף שהיא קלה לא נתנה כפרה לשגגת חנק: ולרבנן דאמרי סייף חמור מחנק הורג אביו שגגת סייף הוא. שהרי אילו מזיד היה נידון בחמורה שהיא סייף ושגגת סייף נתנה לכפרה בגלות: **רבא אמר**. ברייתא נמי רבנן והההורג את אביו נמי גולה דשגגת סייף היא והא דקתני פרט למכה אביו לאו להורגו קא ממעיט אלא בעושה בו חבורה בשוגג: לוקה דלטייה. ואמרינן [בשבועות] (דף לה.) המקלל את חבירו עובר בלא תעשה ואתיא במה הלך מהמקלל דיין ונשיא וחרש (סנהדרין דף סו.): שהעיד בו. שהוא חייב מלקות:

ליקוטי רש"י לרבות טבול יום. שאינו לריך להביא כפרה [שאין יכול ליכנס עד שיעריב שמשו]. לרבות מחוסר כפרה. דאע"ג דהעריב שמשו אינו יכול ליכנס עד שיביא כפרתו [נזיר מה.]. **אין צ"ל חריש וקציר של שביעית**. דעל כרחך אע"ג דרישא דקרא בשבת קאי דכתיב ששת ימים תעבוד סיפיה אשביעית קאי דאי אשבת חרים וקליר הוא דאסור שאר מלאכות מי שרו. **חריש של ערב שביעית**. שלא יחרוש שדה אילן ערב שביעית חרים שיועיל לשביעית [ר"ה ט.]. **שנכנס לשביעית**. כל שיש לו ליכנס לשביעית שאסור לחרוש לפני ראש השנה [מועד קטן ד.]. **בחריש ובקציר תשבות**. חרים של ערב שביעית וכו' ללמדך שמוסיפין מחול על הקודש. וכך משמעו ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות ועבודת ו' הימים שהתרתי לך, יש שנה שהחרים והקליר אסור ואין לריך לומר חרים וקליר של שביעית שהרי נאמר שדך לא תזרע וגו' [שמות לד כא]. [בשביעית משמע קרא, דאי בשבת מאי איריא חורש וקוצר אפילו משאר מלאכות לריכה שביתה אלא בשביעית משמעי קרא, והכי קאמר ששת ימים תעבוד ואומן ששת ימים שהתרתי לך לעבוד, בחרים ובקליר תשבות דהיינו בשביעית, ואם אינו לריך לחרים וקליר של שביעית הנכנסת לשביעית, כגון הגך שלשים יום לפני ראש השנה [מכת"י רש"י מועד קטן ג:]]. **מה חריש רשות**. בכל מקום. **יצא קציר העומר**. מומר לקצור בשבת. **שהיא של מצוה**. אע"פ שמצא קצור קוצר דבעינן קלירה לשמה אבל אם מצא חרוש אינו חורש [מועד קטן ד.]. **בעושה מעשה עמך**. בעמך דרשינן הכי וכו' [ב"מ מח:].

עין משפט נר מצוה

כ א ב מיי' פ"ג מהלכות גיאלת מקדש הלכה ו ז והלכה יד:
כא ג מיי' פ"ז מהלכות תמידין הלכה ו סמג עשין קנט:
כב ד מיי' פ"ה מהלכות רוצח הלכה ה סמג עשין עה:
כג ה מיי' שם הל' ג:
כד ו מיי' שם [עיין כ"מ]:
כה ז מיי' שם הל' ה:
כו ח מיי' פ"ז שם הלכה טו:
כז ט מיי' פ"ה שם הלכה ג:
כח י מיי' פט"ז מהל' סנהדרין הלכה יב סמג לאוין קנט:

רבינו חננאל

דכתב עוד טומאתו בו עוד לרבויי למת מצוה. טמא יהיה לרבות טבול יום. טומאתו בו לרבות מחוסר כפורים. **איכא דמתני לה** להא דאמר ליה ההוא מרבנן לרבא ושינויא דשני ליה רבא אהא בחריש ובקציר תשבות ר' עקיבא אומר אין צ"ל חריש של שביעית וקציר של שביעית כו' ופשוטה היא: **האב גולה על ידי הבן**. כלומר אם הכה האב את בנו והרגו הרי זה גולה ואוקמה שלא הכהו ללמדו תורה ולא מוסר אלא הכהו ללמדו אומנות והוא דידע אומנות אחרת דכיון דאית ליה אומנות אחרת הא אית ליה חיותא נמצא האב מכהו שלא ברשות לפיכך גולה אבל המכהו ללמדו תורה או מוסר אינו גולה. **רמינן ברייתא** דקתני בן המכה אביו אינו גולה. כלומר לא סגי ליה בגלות. אמתני' דקתני הבן גולה ע"י האב. **ופריק רב כהנא** ברייתא ר' שמעון מתני' לרבנן ופשוטה היא. **ורבא אמר** בשהרגו הבן לאביו דברי הכל גולה וברייתא שעשה בו חבורה ולא הרגו והכי קתני מכה נפש פרט למכה אביו בשוגג ועשה בו חבורה שאינו גולה מ"ט דסד"א כיון שהבן עושה חבורה באביו במזיד אע"פ שלא הרגו נהרג בשוגג נמי כיון שעשה בו חבורה ליגלי קמ"ל דלא: **הכל גולין ע"י ישראל** כלומר כל ההורג ישראל גולה. **וישראל גולה על ידיהן** לאיתויי עבד וכותי שאם הרגן ישראל גולה על ידיהן. כדתניא עבד וכותי גולה ע"י ישראל אם הרגו ואם קללו לוקה מדכתב נשיא בעמך לא תאור. ישראל גולה ע"י עבד וכותי אם הרגן ואם הכהו הכאה

תורה אור השלם

א) כָּל הַנֹּגֵעַ בְּמֵת בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם אֲשֶׁר יָמוּת וְלֹא יִתְחַטָּא אֶת מִשְׁכַּן יְיָ טָמֵא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל כִּי מֵי נִדָּה לֹא זֹרַק עָלָיו טָמֵא יִהְיֶה עוֹד טֻמְאָתוֹ בוֹ: [במדבר יט, יג] ב) שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת בֶּחָרִישׁ וּבַקָּצִיר תִּשְׁבֹּת: [שמות לד, כא] ג) וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ שַׁבָּת לַיְיָ שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמֹר: [ויקרא כה, ד] ד) יַסֵּר בִּנְךָ וְיַנִיחֶךָ וְיִתֵּן מַעֲדַנִּים לְנַפְשֶׁךָ: [משלי כט, יז] ה) לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר וְלַתּוֹשָׁב בְּתוֹכָם תִּהְיֶינָה שֵׁשׁ הֶעָרִים הָאֵלֶּה לְמִקְלָט לָנוּס שָׁמָּה כָּל מַכֵּה נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה: [במדבר לה, טו] ו) אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל וְנָשִׂיא בְּעַמְּךָ לֹא תָאֹר: [שמות כב, כז]

מסורת הש"ס עם הוספות

ח) גזיר מה., ז) שביעית פ"ח מ"ד מו"ק ג: [ר"ה ט.], ג) [שבת סג: וש"נ], ד) [סנהדרין דף מט:], ה) ב"מ מח: סב. סנהדרין פה. [ב"ק לד: יבמות כב: ב"ב ל.], ו) ויקרא כג י, ז) קהלת ט ט, ח) ירמיה כט ה.

הגהות הב"ח

(ח) גמ' לאו מלתא היא דאמרי מ"ט קלירה וכו' אף קלירה נמי מצא קצור אינו קוצר העומר שאפי' מצא קצור מצוה לקצור ולהביא ואי ס"ד מצוה מצא קצור כל"ל: (ז) רש"י ד"ה אין לריך לומר וכו' תשבות הס"ד ואח"כ מ"ה חריש של שביעית הנכנס לשביעית שלא יחרוש בשמיה: (ג) ד"ה הכל גולין ל"ל קודם ד"ה חוץ מגר: (ד) תוס' ד"ה אינו וכו' וי"ל דכיון דקסבר דקליר אתי לתוספת. נ"ב פי' דהא דקאמר א"ל לומר חריש לאו דוקא דאפי' לריך לומר חריש מ"מ כיון דאינו לריך לומר קליר ובע"כ דקליר אתא לתוספת בקליר הנכנס למ"ש א"כ חריש נמי אתא לתוספת בחרים הנכנס לשביעית וא"כ השתא משמע לקרא דכתיב חריש כאילו א"ל אלא לענין תוספת ודו"ק: (ה) ד"ה והא וכו' קשה לרש"י [ט] דהיינו:

הגהות הגר"א

[א] במשנה וגר תושב גולה ע"י גר תוסב כל"ל. (וכן הוא לקמן ט' א' ובירושלמי):

הגהות וציונים

ח] לרש"י לא גרסי' רש"ל (גליון): ז] רש"א מ"ז (גליון): ג] [בסה"מ הגי' חוץ מעל ידי גר] (גליון): ד] ליתא בכל הדפו"י ובכת"י וכן ברש"י והוסיפו המהרש"א אבל הוא מיותר (דק"ס): ה] רש"א מ"ז (גליון) וכן בכת"י ליתא: ו] כת"י הוא: ז] צ"ל מאשר ומטמא יהיה (מהר"ם): ח] דבור זה שייך אחר ד"ה אינו, ועיי' בשיח יצחק: ט] תוס' רבינו פרץ להר"ם. תוס' שאנץ ותימא למורי ר' מרדכי, ועיי"ש כל התוס' ביתר ביאור: י] צ"ל לר"י (ב"ש):

לעזי רש"י

יויינדרינ"ו. פירוש תלמידו של אומן המלמדו אומנות (עיין רש"י פסחים דף קח ע"א ד"ה בשוליא דנגרי):

שאין בה שוה פרוטה. שאם יש בה תשלומי פרוטה משלם ואינו לוקה דילפינן בכתובות באלו נערות (דף לג:) בפירוש ריבתה תורה חובל בחבירו לתשלומין וכי אין בה שוה פרוטה לוקה שעבר על לא תוסיף[ג] בן יוסיף (דברים כה): ולא מקשינן הכאה לקללה. לומר שכשם שאינו לוקה על קללתו דכתיב בעמך כך לא ילקה על הכאתו ופלוגתא היא בסנהדרין דאיכא דמקיש ואיכא דלא מקיש: חוץ מגר תושב. ומשמע דמתרוייהו ממעטו ליה דלא הוא גולה ע"י הריגתו אלא נהרג ולא ישראל גולה עליו: ל"ק כו' גר תושב שהרג גר תושב. גולה כדקתני בהדיא ורישא כשהרג את ישראל אינו גולה דלא סגי ליה בגלות: לפיכך. אשבע מצות שנצטוו בני נח קאי (ו) וקיי"ל אזהרתן זו היא מיתתן לפיכך גר תושב או עובד כוכבים שהרגו נהרגין ואפי' בשוגג אין בני נח נריכין התראה כדאמרינן בסנהדרין (דף מז.): מה עובד כוכבים ל"ש קטל בר מיניה. עובד כוכבים כמותו: לאו בר מיניה. ישראל: אף גר תושב לא שנא קטל בר מיניה. גר תושב כמותו: דלאו בר מיניה. ישראל: באומר מותר. נהרג דלאו בר גלות הוא: ואזדו לטעמייהו. רב חסדא דלא בעי לשנויי באומר מותר דקסבר אנוס הוא (ז) ורבא דאמר נהרג: כסבור בהמה. ה"ז כאומר מותר שהיה לו ללמוד ואף זה היה לו לעיין ובגר תושב עסקינן: חייב. מיתה: מאי לאו בידי אדם. בדיני בני נח וזה אומר מותר היה כסבור אחות אברהם היא: לאלהים ולא לאדם. והלא יודע שהיא אשת איש: הגוי גם צדיק תהרוג. קס"ד שהודה לו הקב"ה אלמא אנוס הוא: בדקא מהדרי ליה עילויה. לא הודה לדבריו שהשיב לו תשובה שחייב מיתה שאינו לדיק בדבר שהיה לו ללמוד דרך ארץ כדמפרש ואזיל: מתני'

אלמא גר תושב עובד כוכבים הוא. (אינו[ג]) מדקדק מדאתי למעוטי גר תושב לפי שאינו ממעט אלא גר תושב[ד] שהרג ישראל שאינו גולה אלא נהרג וכן ישראל שהרג גר תושב דכן מוכיח לשון מתני' דקתני הכל גולין ע"י ישראל וישראל ע"י כולן חוץ מגר תושב דלא הוי בכלל דהאי הכל דאין גולין ע"י ישראל וכן ישראל אינו גולה על ידו (אלא[ה]) קא סלקא דעתיה דכיון דישראל אינו גולה ע"י גר תושב ולא גר תושב ע"י ישראל אלמא גר תושב דינו כעובד כוכבים א"כ הוא הדין גר תושב לגר תושב מידי דהוה אעובד כוכבים לעובד כוכבים ולכך קאמר אימא סיפא וכו' ומשני רישא דוקא קאמר גר תושב לישראל אבל גר תושב לגר תושב לא וכדמייתי בתר הכי מקראי ובתוספ' ראיתי שדחק[ו] לפרש דמעיקרא סלקא דעתיה דגר תושב וישראל גולין זה ע"י זה וחוץ דגר תושב דקתני במתני' אתא למעוטי שאין גר תושב גולה ע"י הכל ולא הכל על ידו ולא ידענא מאי קאמר תדא דכל היכא דקתני חוץ[ז] וכו' קאי אכל מה דלעיל מיניה ואף את"ל דהאי חוץ אתי למעוטי דלא הוי בכלל ישראל לגלות ע"י הכל והכל על ידו (מ"מ) קשה דהא לא קתני כללא גבי ישראל וחוץ משמע דאתי לאפוקי מכללא ועוד דגר תושב לאו בכלל ישראל הוא ואמאי איצטריך לאפוקי וע"ק דא"כ דס"ד מעיקרא דישראל וגר תושב גולין זה ע"י זה מאי קאמר אלמא עובד כוכבים הוא אי עובד כוכבים (ח) לא יגלה ישראל על ידו ולא הוא ע"י ישראל: **דרך** עלייה דישראל פטור הוא נהרג. וא"ת אכתי לא הויא דומיא דעובד כוכבים דאפי' דרך ירידה נהרג וי"ל דמ"מ הוא דומיא דעובד כוכבים[ט] מה עובד כוכבים לא שנא בר מייניה ל"ש לאו בר מייניה כו' ובכך הוי סגי[י] דומיא דעובד כוכבים בתדא מילתא: **אמר** ליה (ט) רבא לא ב"ש הוא ומה דרך ירידה וכו'. וא"ת אדרבה היא הנותנת דרך ירידה ניתן[כ] לישראל לכפרה דסגי ליה בגלות אבל דרך עלייה לא ניתן לישראל לכפרה[כא] חמור הוא ואינו גולה דלא סגי בגלות דה"נ

אלמא גר תושב עובד כוכבים הוא. א הכהו הכאה שאין בה שוה פרוטה לוקה ב ולא מקשינן הכאה לקללה: חוץ (ח) מעל ידי גר תושב וכו': אלמא גר תושב עובד כוכבים הוא אימא סיפא גר תושב גולה ע"י גר תושב אמר רב כהנא לא קשיא ג כאן בגר תושב שהרג גר תושב כאן בגר תושב שהרג ישראל איכא דרמי קראי אהדדי כתיב א לבני ישראל ולגר ולתושב בתוכם תהיינה שש הערים וכתיב ב והיו לכם הערים למקלט (ג) לכם ולא לגרים אמר רב כהנא ל"ק כאן בגר תושב שהרג ישראל כאן בגר תושב שהרג גר תושב ורמינהי לפיכך גר[מ] ועובד כוכבים שהרגו נהרגין קתני גר דומיא דעובד כוכבים מה עובד כוכבים לא שנא דקטל בר מיניה ולא שנא דקטל דלאו בר מיניה נהרג אף גר לא שנא דקטל בר מיניה ולא שנא קטל דלאו בר מיניה נהרג אמר רב חסדא ל"ק כאן שהרגו דרך ירידה כאן שהרגו דרך עלייה דרך ירידה דישראל גלי איהו נמי סגי ליה בגלות דרך עלייה דישראל פטור הוא נהרג א"ל (ג) רבא ולאו ק"ו הוא ומה דרך ירידה דישראל גלי איהו נמי סגי ליה בגלות דרך עלייה דישראל פטור איהו נהרג אלא אמר (ד) רבא ג באומר מותר א"ל אביי ג אומר מותר אנוס הוא א"ל שאני אומר אומר מותר קרוב למזיד הוא ואזדו לטעמייהו דאיתמר כסבור בהמה ונמצא אדם כנעני ונמצא גר תושב רבא אומר חייב ד אומר מותר קרוב למזיד הוא רב חסדא אומר פטור אומר מותר אנוס הוא איתיביה רבא לרב חסדא ה הנך מת על האשה אשר לקחת מאי לאו בידי שמים דיקא נמי דכתיב ד מחטוא לי ולטעמיך ה וחטאתי לאלהים ולא לאדם אלא דינו מסור לאדם הכא נמי דינו מסור לאדם איתיביה אביי לרבא ו הגוי גם צדיק תהרוג התם כדקא מהדרי (ה) עליה ז ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא אשת

אמרינן בריש פ"ק (לעיל דף ב:) וי"ל דלית ליה האי טעמא דדרך עלייה לאו משום דלא סגי ליה בגלות אלא משום דקיל הוא ביותר מירידה דהוי אנוס ביותר והלכך לא מצי אמרת דחמור ביותר מירידה: **ואזדו** לטעמייהו. רב חסדא דמוקי לה דרך עלייה ואז נהרג ולא מוקי לה באומר מותר משום דס"ל דאומר מותר אנוס הוא ולא מיקטל (י) ורבא אית ליה איפכא דדרך עלייה לא מיקטל אבל אומר[נ] מותר מיקטל[ה] דהיה לו ללמוד ולא למד: **כסבור** בהמה ונמצא אדם. רבא אמר חייב דהיה לו לעיין אם אדם אם בהמה וא"נ[מ] אומר מותר היה לו ללמוד וכ"ל שנמצא אדם גר תושב מדקאמר ונמצא גר תושב וכן הא דקאמר חייב אירי בגר תושב[ס] דאי בישראל לא מיחייב אגר תושב ועוד דאי בישראל א"כ חייב דקאמר (כ) רבא חייב גלות קאמר וזה אינו דהא לעיל[ו] ממעטינן אומר מותר מגלות אלא על כרחך מיירי שהורג נמי גר תושב ורבא דאמר חייב מיתה קאמר: **דאומר** מותר קרוב למזיד הוא. פי' משום דהיה לו ללמוד והכא נמי היה לו לעיין: **ורב** חסדא אומר פטור דאומר מותר אנוס הוא. וא"ת רב חסדא היכי מתרץ ברייתא דלעיל (דף ז:) דקתני פרט למזיד ואוקימנא דר"ל לאומר מותר ולדידיה הא אומר מותר לא הוי מזיד וי"ל דרב חסדא סבר דמ"מ קרי ליה מזיד משום דבמזיד נהרג שיודע בטוב שהוא הורגו וא"ת דברים פירקין (דף ז:) אמרינן בבלי דעת פרט למתכוין לבהמה והרג לאדם ולמה לי קרא תיפוק ליה משום דחייב אומר מותר כדמשמע הכא ואומר מותר הוינא ממעטו מבשגגה וי"ל דלעיל מיירי כגון דאיכא בהמה ואדם לפניו ונתכוין לבהמה והרג אדם אבל הכא שלאותו דבר שנתכוין נמצא שהוא אדם ומשום הכי קאמר (ו) רבא שהוא קרוב למזיד: **אלא** דינו מסור לאדם וכו'. לפי הגי' ה"פ אלא אע"ג דכתיב וחטאתי לאלהים מ"מ הוי דינו מסור לאדם פי' חייב בדיני אדם וקשה דליתנא לא משמע הכי לכן נראה כאידך גירסא אלא דינו מסור לשמים וכו' פי' אלא לכך נקט וחטאתי לאלהים דאע"ג[ס] דחייב אף בדיני אדם משום דדינו היה מסור לשמים לפי שלא היו שם עדים הלכך אין דינו מסור אלא לשמים ה"נ דכתיב מחטוא לי היינו דדינו מסור לשמים ולא לאדם לפי שלא ידע מעולם[ע] שהיא אשת איש ולעולם חייב בדיני אדם. כך נראה למש"ת: **התם** בדאהדרו ליה. שלא היה לדיק כדמסיק ואזיל השב אשת האיש כי נביא הוא דה"ל ללמוד ורב חסדא לית ליה האי דרשא דכי נביא הוא אבל ליכא לפרושי דאהדרו ליה דכתיב ואם אינך משיב דע כי מות תמות שאחרי שהודיעו שהיא אשת איש א"ל הכי ומ"מ י"ל מדאיצטריך לומר לו כן ש"מ שהיה אומר לו שכך דינו גם למי[פ] שטעה לפי שהיה לו ללמוד ולא למד והא דקאמר אשת נביא הוא וכו' מילתא באפי נפשיה היא ולא משנויא הוא כמו לפירוש הקונטו' והא דמסיק דהיה לו ללמוד כו' מיתוקמא שפיר גם כרב חסדא דמדרך ארץ יש לו ללמוד ומיהו נמי ניחא לשיטת קונטרס:

ורבי

אלמא גר תושב עובד כוכבים הוא. (אינו[ג]) מדקדק מדאתי למעוטי גר תושב לפי שאינו ממעט אלא גר תושב[ד] שהרג ישראל שאינו גולה אלא נהרג וכן ישראל שהרג גר תושב דכן מוכיח לשון מתני' דקתני הכל גולין ע"י ישראל וישראל ע"י כולן חוץ מגר תושב דלא הוי בכלל דהאי הכל גולין ע"י ישראל וכן ישראל אינו גולה על ידו (אלא[ה]) קא סלקא דעתיה דכיון דישראל אינו גולה ע"י גר תושב ולא גר תושב ע"י ישראל אלמא גר תושב דינו כעובד כוכבים א"כ הוא הדין גר תושב לגר תושב מידי דהוה אעובד כוכבים לעובד כוכבים ולכך קאמר אימא סיפא וכו' ומשני רישא דוקא קאמר גר תושב לישראל אבל גר תושב לגר תושב לא וכדמייתי בתר הכי מקראי ובתוספ' ראיתי שדחק[ו] לפרש דמעיקרא סלקא דעתיה דגר תושב וישראל גולין זה ע"י זה וחוץ דגר תושב דקתני במתני' אתא למעוטי שאין גר תושב גולה ע"י הכל ולא הכל על ידו ולא ידענא מאי קאמר תדא דכל היכא דקתני חוץ[ז] וכו' קאי אכל מה דלעיל מיניה ואף את"ל דהאי חוץ אתי למעוטי דלא הוי בכלל ישראל לגלות ע"י הכל והכל על ידו (מ"מ) קשה דהא לא קתני כללא גבי ישראל וחוץ משמע דאתי לאפוקי מכללא ועוד דגר תושב לאו בכלל ישראל הוא ואמאי איצטריך לאפוקי וע"ק דא"כ דס"ד מעיקרא דישראל וגר תושב גולין זה ע"י זה מאי קאמר אלמא עובד כוכבים הוא אי עובד כוכבים (ח) לא יגלה ישראל על ידו ולא הוא ע"י ישראל: **דרך** עלייה דישראל פטור הוא נהרג. וא"ת אכתי לא הויא דומיא דעובד כוכבים דאפי' דרך ירידה נהרג וי"ל דמ"מ הוא דומיא דעובד כוכבים[ט] מה עובד כוכבים לא שנא בר מייניה ל"ש לאו בר מייניה כו' ובכך הוי סגי[י] דומיא דעובד כוכבים בתדא מילתא: **אמר** ליה (ט) רבא לא ב"ש הוא ומה דרך ירידה וכו'. וא"ת אדרבה היא הנותנת דרך ירידה ניתן[כ] לישראל לכפרה דסגי ליה בגלות אבל דרך עלייה לא ניתן לישראל לכפרה[כא] חמור הוא ואינו גולה דלא סגי בגלות דה"נ

ועיי' ערל"נ): **ה]** רש"א מ"ז וגורס וקא, ולמהר"ם דלעיל צריך לגורסו (מלא הרועים): **ו]** בדפו"י **ובתוספות** דחק לפרש: **ז]** רש"א חוץ **אתי למעוטי מכללא ואם נאמר דאתי** למעוטי כו' **ע"י** וקשה (גליון): **ח]** בתוס' רבינו פרץ נוסף **לענין דרך עליה**: **ט]** יש להוסיף **דלהוי** (באה"מ): **י]** צ"ל **דניתן** לישראל לכפרה **סגי** ליה (ב"ש): **כ]** בתוס' רבינו פרץ נוסף **גבי גר תושב**: **כא]** מיקטל **דאנום הוא ואומר** מותר מיקטל דהיה לו כו'. רש"א (גליון):

מ] גי' רש"א **והכי נמי אמרינן** אומר מותר כו' (גליון): **נ]** בדפו"י גר תושב "וכן הא דקאמר לעיל חייב מדקאמר ונמצא גר תושב" ואי בישראל. ולפנינו ע"פ המהרש"ל, והמהרש"א הגיה וכן הא דקאמר (לעיל) **נמי** חייב **איירי בגר תושב** מדקאמר ונמצא גר תושב **ואי** בישראל, ועי' ערוך לנר: **ס]** צ"ל **אע"ג** (באה"מ): **ע]** ס"י **ידעו העולם** (גליון) וכעי"ז בתוס' ר"פ: **פ]** נדצ"ל **למה** ובדפו"י **לפי**: **צ]** עיין מראה כהן בילק"מ:

מסורת הש"ס עם הוספות

א) כתובות לג: סנהדרין פה., **ב)** [סנהדרין פה:], **ג)** [לעיל ז:], **ד)** [שם], **ה)** לקמן ע"ב, **ו)** ז ע"ב.

הגהות הב"ח

(א) גמ' בפיסקא חוץ מגר תושב כל"ל ותיבו' מעל ידי נמחק[ב]: **(ב)** שם לכס ולא לגריס. נ"ב עיין לקמן ד' יג ע"א: **(ג)** שם א"ל רבה ולאו ק"ו: **(ד)** שם אמר רבה באומר מותר: **(ה)** שם כדקא מהדרי ליה עילויה: **(ו)** רש"י ד"ה לפיכך וכו' דקיימא לן: **(ז)** ד"ה ואזדו וכו' ורבה לאמר: **(ח)** תוס' ד"ה אלמא וכו' אי עובד כוכבים הוא לא יגלה ישראל: **(ט)** ד"ה אמר ליה רבה ולא וכו' דניתן לישראל לכפרה סגי ליה בגלות אבל דרך עלייה דלא: **(י)** ד"ה ואזדו וכו' ורבה אית ליה איפכא: **(כ)** ד"ה כסבור וכו' דקאמר רבה חייב וכו' ורבה דאמר חייב: **(ל)** ד"ה ורב חסדא וכו' קאמר רבה שהוא קרוב למזיד:

ליקוטי רש"י

מקשינן. כלומר גמרינן במה מצינו ואיכא דאמרי היקשא דכתיב מכה אביו ומקלל אביו גבי הדדי בחלה המשפטים אלא שמקרא אחד מפסיק בינתים [סנהדרין פה.]. **לא** מקשינן. דגבי הכאה לא כתיב בעמך למעוטי שאינו עושה מעשה עמך והאי תנא סבר לא מקשינן הכאה לקללה מפני המקרא המפסיק בינתים [שם ע"ב בד"ה מכה]. **באומר מותר.** סבור שמותר להרוג את ישראל וזהו מזיד שלו. **אנום הוא.** והיאך הוא קורהו מזיד [בבא קמא צד.].

תורה אור השלם

א) לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר וְלַתּוֹשָׁב בְּתוֹכָם תִּהְיֶינָה שֵׁשׁ הֶעָרִים הָאֵלֶּה לְמִקְלָט לָנוּס שָׁמָּה כָּל מַכֵּה נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה: [במדבר לה, טו]

ב) וְהָיוּ לָכֶם הֶעָרִים לְמִקְלָט מִגֹּאֵל וְלֹא יָמוּת הָרֹצֵחַ עַד עָמְדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה לַמִּשְׁפָּט: [במדבר לה, יב]

ג) וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל אֲבִימֶלֶךְ בַּחֲלוֹם הַלָּיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ הִנְּךָ מֵת עַל הָאִשָּׁה אֲשֶׁר לָקַחְתָּ וְהִוא בְּעֻלַת בָּעַל: [בראשית כ, ג]

ד) וַיֹּאמֶר אֵלָיו הָאֱלֹהִים בַּחֲלֹם גַּם אָנֹכִי יָדַעְתִּי כִּי בְתָם לְבָבְךָ עָשִׂיתָ זֹאת וָאֶחְשֹׂךְ גַּם אָנֹכִי אוֹתְךָ מֵחֲטוֹ לִי עַל כֵּן לֹא נְתַתִּיךָ לִנְגֹּעַ אֵלֶיהָ: [בראשית כ, ו]

ה) אֵינֶנּוּ גָדוֹל בַּבַּיִת הַזֶּה מִמֶּנִּי וְלֹא חָשַׂךְ מִמֶּנִּי מְאוּמָה כִּי אִם אוֹתְךָ בַּאֲשֶׁר אַתְּ אִשְׁתּוֹ וְאֵיךְ אֶעֱשֶׂה הָרָעָה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וְחָטָאתִי לֵאלֹהִים: [בראשית לט, ט]

ו) וַאֲבִימֶלֶךְ לֹא קָרַב אֵלֶיהָ וַיֹּאמַר אֲדֹנָי הֲגוֹי גַּם צַדִּיק תַּהֲרֹג: [בראשית כ, ד]

ז) וְעַתָּה הָשֵׁב אֵשֶׁת הָאִישׁ כִּי נָבִיא הוּא וְיִתְפַּלֵּל בַּעַדְךָ וְחְיֵה וְאִם אֵינְךָ מֵשִׁיב דַּע כִּי מוֹת תָּמוּת אַתָּה וְכָל אֲשֶׁר לָךְ: [בראשית כ, ז]

עין משפט נר מצוה

כט א מיי' פט"ז מהל' סנהדרין הל' י"ב ופ"ה מהל' חובל הל' ג סמג עשין ע טוש"ע ח"מ סי' תכ סעיף ב:

ל ב מיי' פ"ה מהל' רוצח הלכה ג והל' ד:

לא ג מיי' שם הל' ד ופ"י מהל' מלכים הלכה ח:

רבינו חננאל

שאין בה שוה פרוטה לוקה. ולא מקשינן הכאת עבד וכותי לקללתו ולא אמרינן כשם שישראל המקלל עבד וכותי פטור ולא קרינן ביה ונשיא בעמך לא תאור כך המכה אותן פטור אלא ישראל המכה עבד או כותי חייב: חוץ מעל ידי גר תושב. כלומר אין ישראל גולה אם הרג גר תושב. אלמא גר תושב עובד כוכבים הוא ואסיקנא גר תושב שהרג ישראל נהרג וכ"ש עובד כוכבים שהרג ישראל. גר תושב שהרג גר תושב גולה שנאמר לבני ישראל לגר ולתושב בתוכם תהיינה שש הערים האלה למקלט וגו': כסבור בהמה ונמצא אדם כו'. פי' גר תושב שהרג כסבור בהמה ונמצא אדם כנעני ונמצא גר תושב (רבה) [רבא] אמר חייב אומר מותר קרוב למזיד הוא רב חסדא אמר פטור אומר מותר אנוס הוא. **איתיביה רבא לרב חסדא** הנך מת על האשה אשר לקחת והנה הוא לא לקחה אלא [שסבר] שהוא מותר וקתני הנך מת מאי לאו בידי אדם וש"מ אומר מותר חייב. **ודחי לא** הנך מת בידי שמים ופטור מדיני אדם. ודייקא מדכתב מחטוא לי ש"מ בידי שמים הוא. אי הכי האי דכתב ביוסף לאשת אדוניו וחטאתי לאלהים הכי נמי דדינו לשמים והא אשת איש (הא) [היא] (ודינם) [ודינה] בידי אדם. אלא הכי קאמר החטא לאלהים ודינו בידי אדם. **ומותיב אביי לרבא** וכי האומר מותר חייב והכתיב הגוי גם צדיק תהרוג מכלל שאינו חייב. **ומשני הכי קאמר** דקאמרת הגוי גם צדיק תהרוג הלא הוא אמר לי אחותי היא נביא הוא וממך למד. כלומר כיון שראה אותך שואלו על עסקי אשתו נתיירא שלא תהרגנו ולפיכך אמר לך אחותי היא מיכן לבן נח שנהרג שהיה לו ללמוד ולא למד:

הגהות וציונים

מ] צ"ל גר **תושב** ועכו"ם, (ר"ש מדעסויא): **נ]** צ"ל יוסיף (באה"מ, וכ"ה בכת"י): **ג]** רש"א מ"ז (גליון): **ד]** "לפי שאינו ממעט אלא גר תושב" צריך למחוק לגירסת מהרש"א (מראה כהן) וגיר' מהר"ם אינו מדקדק מדאתי למעוטי גר תושב **שהרג גר תושב** לפי שאינו ממעט וכו', ולגירסתו צ"ל **דאתי** במקום מדאתי (מראה כהן, ודפו"י **ובתוספות** דחק **ו]** בדפו"י בתוס' רבינו פרץ נוסף **לענין דרך עליה**: **ז]** רש"א חוץ **אתי למעוטי מכללא ואם נאמר דאתי** למעוטי כו' **ע"י** וקשה (גליון): **ח]** בתוס' רבינו פרץ נוסף **לענין דרך עליה**: **ט]** יש להוסיף **דלהוי** (באה"מ): **י]** צ"ל **דניתן** לישראל לכפרה **סגי** ליה (ב"ש): **כ]** בתוס' רבינו פרץ נוסף **גבי גר תושב**: **כא]** מיקטל **דאנום הוא ואומר** מותר מיקטל דהיה לו כו'. רש"א (גליון): **ל]** מיקטל **דאנום הוא ואומר** מותר מיקטל דהיה לו כו'. רש"א (גליון): **מ]** גי' רש"א **והכי נמי אמרינן** אומר מותר כו' (גליון): **נ]** בדפו"י גר תושב "וכן הא דקאמר לעיל חייב מדקאמר ונמצא גר תושב" ואי בישראל. ולפנינו ע"פ המהרש"ל, והמהרש"א הגיה וכן הא דקאמר (לעיל) **נמי** חייב **איירי בגר תושב** מדקאמר ונמצא גר תושב **ואי** בישראל, ועי' ערוך לנר: **ס]** צ"ל **אע"ג** (באה"מ): **ע]** ס"י **ידעו העולם** (גליון) וכעי"ז בתוס' ר"פ: **פ]** נדצ"ל **למה** ובדפו"י **לפי**: **צ]** עיין מראה כהן בילק"מ: